

ASPECTE PRIVIND CULTIVAREA VIȚEI DE VIE ÎN JUDEȚUL HUNEDOARA (sec. XVI—XIX)

IOACHIM LAZĂR

Cultivarea viței de vie are tradiții îndelungate pe teritoriul României, vechimea acestei ocupații ajungând până în perioada statului dac din vremea lui Burebista și Decebal. Viticultura a satisfăcut cerințele manifestărilor sărbătorești din viața familială și socială, vinul fiind din vremuri străvechi băutura obișnuită a petrecerilor. De aceea vinul ocupă un loc important în creațiile folclorice ale poporului român.

În evul mediu tot mai multe documente din Transilvania menționează printre daniile importante și însemnate terenuri ocupate de vii. Într-un document din 1202—1203 prin care regele Emeric întărește bisericii din Arad mai multe sate, sînt menționați iobagii care se ocupau de cultivarea viței de vie și viile pe care le deținea biserica acolo; la Gașa 10 vii, în vecinătatea satului abatelui de Pincota 11 vii, etc.¹ În anul 1206, regele Andrei al II-lea, întărind privilegiile sașilor colonizați în podgoria Alba Iulia, la Cricău și Ighiu, îi scutește pe aceștia de dări, pentru viile pe care le vor fi sădit ei². Terenurile cultivate cu viță de vie de către români sînt foarte numeroase, ei fiind obligați să dea stăpînului feudal, a zecea parte din vinul obținut. Obligații importante aveau viticultorii și față de regalitate. Articolul 6 al Decretului dat în 1351 de regele Ludovic cel Mare, prevedea ca toți agricultorii și viticultorii, cu excepția locuitorilor din orașele înconjurate cu ziduri, să dea a noua parte din toate produsele agricole și din vin³.

Podgorii renumite s-au dezvoltat în Transilvania, cum sînt cele de la Alba Iulia — Aiud, cu centrele Ighiu, Cricău, Șard, Mirăslău; podgoria Tirnavelor, cu centrele Crăciunel, Valea Largă, Jidvei, Blaj, Mediaș; podgoria Aradului cu Păuliș, Șiria, Pîncota, Miniș, Măderat, Mocrea; podgoria Țării Crișurilor, cu Oradea, Diosig, Săcuieni, Valea lui Mihai; podgoria Sătmăruului cu Tășnad, Beltiug, Ardud, viile Satu Mare, Homoroadele; podgoria Sălajului cu Zalău, Șimleu, Crasna; podgoria Bistriței cu Vișoara, Dumitra, Lechința, Teaca; podgoria Lugoj—Caransebeș; podgoria Oravița, Dognecea⁴.

¹ Documente privind istoria României, Veacul XIV. C. Transilvania (în continuare DIR. C. XIV), vol. I, p. 23—26.

² Idem, p. 31—32.

³ Constantin C. Giurescu, *Istoria podgoriei Odobeștilor*, București, 1969, p. 17—18.

⁴ Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 189.

Fără a se ridica la renumele podgoriilor amintite mai sus, viile din ținutul Hunedoarei joacă un rol important în economia domenală. Dealurile Devei, Hunedoarei, Hațegului, Șoimușului, Orăștiei și Călanului ofereau condiții foarte bune pentru cultivarea vitei de vie. Despre amploarea acestei ocupații ne vorbesc și numeroasele toponime păstrate până astăzi⁵. Deși inferioare ca importanță pământurilor arabile și finatelor, viile și grădinile cu pomi fructiferi dețineau un rol însemnat în ansamblul gospodăriilor iobăgești din multe sate hunedorene. Una dintre cele mai vechi și mai importante vii din județul Hunedoara, era cea din apropierea castelului, amintită încă la începutul secolului al XVI-lea. Via de lângă cetate (Vinea una Magna ante castru...) a fost sădită probabil în secolul al XV-lea și ea producea 14 buți de vin pe an⁶. În afara târgului Hunedoara sînt menționate satele Buituri, Răcăstia, Bîrcea, Mînerău, Sîncrai, Nădăștia, Hășdat, Ruși și Ocolis⁷, de unde se adunau cantități mai mari sau mai mici de vin (2—3 buți). La sfîrșitul secolului al XVII-lea, sînt amintite alte trei vii alodiale în hotarul târgului Hunedoara⁸.

Documentele și descrierile de călătorie din secolul al XVII-lea amintesc de asemenea practicarea viticulturii în zone întinse ale Hunedoarei mai ales în acele sate unde configurația solului permitea acest lucru, fără a constitui o ocupație principală. „La poalele cetății Colț, în vale, este un cartier cu vii și grădini, avînd în interiorul lui biserici artistic lucrate”⁹. Importante vi se găseau în Silvașu de Sus și de Jos, Tuștea și Hațeg¹⁰. O altă vie este amintită în hotarul Hațegului, la locul numit Dealul Mare¹¹. De asemenea Gyulai posedă în anul 1697, în Silvașu de Jos, o avere compusă din 4 sesii, în care se aflau și două parcele de vie¹². În anul 1651 se vorbește despre o bucată de pămînt, care este loc de vie, situat în tarlaua Vapa din Hășdat, disputată între Boloș Sibîșan și Ianeș Deac¹³. Doi ani mai tîrziu, un alt document amintește despre „locul de vie în Dealul Viilor de Sus”¹⁴, a lui Weber Ianoș din Hășdat.

Renumite erau și viile de pe Valea Streinului și Mureșului. În anul 1693 este amintit „Dealul Viilor pe Magheruța”¹⁵, din Deva (azi str. Aurel Vlaicu, n.a.). Sătenii din Lunca și Măgura vorbesc despre posibili-

⁵ Vezi anexa nr. 1.

⁶ Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. LXXVII; David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II, București, 1968, p. 40.

⁷ Iosif Pataki, *op. cit.*, p. LXXX.

⁸ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1986, p. 238.

⁹ Aurel Decei, *Extrase din istoricii turci contemporani privind județul Hunedoara în anii 1659, 1660, 1661 și 1666*, în *Sargetia*, VII/1970, p. 111.

¹⁰ Liviu Botezan, Constantin Enea, *Antrenarea gospodăriilor iobăgești din comitatul Hunedoara în economia de măruri, la începutul veacului al XIX-lea*, în *Sargetia*, VII/1970, p. 157.

¹¹ Nicolae Iorga, *Un oraș românesc din Ardeal, Condica Hațegului, 1725—1847*, București, 1941, p. 19.

¹² Arhivele statului Deva, fond. Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dos. anul 1697, I/1, fila 2.

¹³ *Ibidem*, Anul 1651, fila 1.

¹⁴ *Ibidem*, anul 1653, I/L, fila 1.

¹⁵ *Ibidem*, Anul 1693 I/3, fila 2.

tatea de a se angaja ca lucrători sezonieri la celebrele vii din Măceu, Plop, Ocolişu Mare, Bobilna, Uroi, Rapo¹⁶, Mateşu, Simeria şi Jeledinţi¹⁶. O vie este amintită în anul 1709, la Vilcelele Bune¹⁷, ca aparţinând nobilului Nalaczy Andrei. Şi cetatea Orăştiei avea pe lângă foburgul mare împodobit cu tot felul de palate, un oraş dulce, înfrumuseţat cu vii şi grădini¹⁸. Cu prilejul conscripţiei din anul 1820, locuitorii din Sintandrei spun că: „vii hireşte (vestite n.a.) sînt la Deva, Şoimuş, Chimindia, Peştiş şi la Rapolt¹⁹. Spre deosebire de grădinile cu pomi fructiferi extravilane, semnalate doar în cîteva sate, viile au fost consemnate de conscripţiile oficiale şi particulare, în aproape toate satele de pe Valea Mureşului²⁰. Pe lângă viile domeniiale sînt consemnate în documente şi multe vii iobăgeşti.

Urbariul Hunedorei din anii 1681—1682 menţionează existenţa unor asemenea vii aparţinînd iobagilor. Cu acest prilej sînt amintite la Măceu mai multe vii, între 100 şi 200 de vedre care aparţin unor iobagi²¹. După răscoala lui Horea, Nicolae Solomon din Geoagiu declară că domnul său Nicolae Kun i-a luat o vie de vreo 50 de vedre, fără să-i dea vreun ban²².

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea viile iobăgeşti sînt mai restrînse ca suprafeţe, atît datorită fărâmiţării lor, dar mai ales ca urmare a depozitărilor făcute de nobili. De pildă, conscripţia din anul 1813, a bunurilor moştenite de Ştefan Francisc şi Ecaterina Gyulai, consemnează vii iobăgeşti în Uroi de 43¹/₂ vedre, Rapolt 19 vedre, Ocolişu Mare de 20 vedre, Cigmău de 10 vedre, Homorod de 20 vedre şi Boşorod de 140 vedre²³. Cu prilejul conscripţiei Czirakiene recunosc că au vii proprii şi iobagii din Boholt, Bozeş, Brănişca, Fărcădinu de Sus, Nojag, Săcămaş, Silvaşu de Sus, Silvaşu de Jos, Sintămăria de Piatră şi Şoimuşul de Mureş²⁴. Deasemenea, iobagii din Săcămaş, spun-neau în iunie 1820: „Vin avem, din care bani căpătăm, care ni-s foarte de folos²⁵.

Viţa de vie, spre deosebire de pomii fructiferi, necesită munci de îngrijire tot timpul anului. Pentru a urmări fazele mai importante ale muncii redăm cîteva fragmente din socotelile domeniului Hunedoara, pe anul 1517, ce se referă la cultura viţei de vie²⁶.

¹⁶ Liviu Botezan, Constantin Enea, *op. cit.*, p. 157.

¹⁷ Arhivele statului Deva, *fond. Societatea de istorie ... dos. anul 1709*.

¹⁸ Aurel Decei, *op. cit.*, p. 115.

¹⁹ Liviu Botezan, Constantin Enea, *op. cit.*, p. 211—212.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Maria Ursuţiu, *Justiţia domeniială la Hunedoara în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Sargetia*, XV/1981, p. 161.

²² *Ibidem*.

²³ Liviu Botezan, Constantin Enea, *op. cit.*, p. 212.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Iosif Pataki, *op. cit.*, p. LXXVIII.

„Pe la sărbătoarea Sfântului Gheorghe (23 aprilie) lucrătorilor care au făcut marcotaia, 50 de persoane, plătin-du-se fiecare 4 dinari, s-au dat	3 fl. 50 d.
S-au cumpărat araci, pentru legarea lăstarilor	2 fl.
Lucrătorilor care au legat lăstarii de araci, 95 de persoane, de fiecare 5 d, s-au dat	4 fl. 75 d.
S-au cumpărat nuiiele pentru legat coardele de rod	60 d.
Prășitorilor de sapa întâi 120 persoane, de fiecare 7 d. s-au dat	8 fl. 40 d.
Plivitorilor viei, 125 persoane, de fiecare 5 d. s-au dat	6 fl. 25 d.
Lucrătorilor pentru sapa a doua, 104 persoane, de fiecare 7 d. s-au dat	7 fl. 28 d.
S-a cumpărat tei pentru legarea lăstarilor noi	80 d.
Pe la sărbătoarea apostolilor Petru și Pavel (29 iunie) răritorilor de frunze, 128 persoane, de fiecare 5 d. s-au dat	6 fl. 10 d.
Pe la sărbătoarea Arhanghelului Sfântul Mihail (29 septembrie) culegătorilor, călcătorilor și purtătorilor de ciubere, s-au dat	2 fl.
Pe la sărbătoarea tuturor sfinților (1 noiembrie) tăietorilor de lăstari, 78 persoane, de fiecare 6 d. s-au dat	4 fl. 68 d.
Pe la sărbătoarea episcopului Sfântul Martin (11 noiembrie) celor ce îngropau coardele, 85 de persoane, de fiecare 7 d. s-au dat	5 fl. 95 d.

Operațiunile principale ale muncii la vie nu diferă esențial nici în secolele următoare. Era firesc într-o țară în care cultura viței de vie avea un trecut multiseclar. Din urmărirea acestor etape ale muncii, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la secui, se desprind următoarele: „Primăvara, pe la mijlocul lunii martie se dezgroapă via. În 15 martie se începea plantarea și arăcitul. Cînd arăcitul era pe sfîrșite, se începea legatul. Aceasta se făcea după înmugurire, cînd lăstarii porneau în creștere. Apoi începea săpatul viei, lucrare de mare importanță. Pămîntul trebuia săpat adînc iar buruienile stîrpite cu desăvîrșire. Săpatul se făcea de obicei, între 4—17 mai. La sfîrșitul lunii iunie și începutul lui iulie, se făcea desfrunzitul, și erau întărite legăturile și începea cea de a doua prășilă²⁷. După o pauză mai îndelungată, pe la sfîrșitul lui august și începutul lui septembrie, se trecea la sapa a treia. Ea se executa atunci cînd boabele dădeau în pîrg, uneori i se spunea și „săparea pentru boabe noi“²⁸. Pînă la cules nu se mai umbla la vie. Se lucra în schimb la construcții și cramă. Pentru pregătirea culesului trebuiau puse la punct și vasele. Se făcea repararea butoaielor, cercuirea lor, spălarea căzilor, găleților și butoaielor.

Pentru reparații se apelează la meșteșugarii de pe domeniul feudal. Astfel locuitorii satului Hărău, trebuia să fi fost butnari cunoscuți, deoarece lor le-a fost încredințată repararea buturilor cetății Hunedoara. La

²⁷ Imreh István, *Viața cotidiană la secui, 1750—1850, Studii*, București, 1982, p. 248.

²⁸ *Ibidem*, p. 239.

24 septembrie 1531, au fost decontați 5 fl. plătiți pentru cercuirea și repararea a 30 de buți²⁹. La 1673, cei 5 cădari din Valea Brad dau anual în slujba lor câte 8 buți și 2 căzi, și afară de această sînt datori să slujească cu meseria lor în cetate³⁰. (Deva n.a.). Aceiași obligații o aveau meseriașii și pe domeniul Hunedoarei.

Culesul strugurilor trebuia să aibă loc la Sf. Gaal (16 octombrie). Unele soiuri de struguri nu se coceau deodată, și nici vremea nu era identică în fiecare an, ceea ce făcea ca data să nu poată fi respectată. Mai intervenea și tendința administratorului de a amîna culesul, spre a obține din struguri mai copti, un vin mai tare. Tot de cules ținea și tescuitul, ce se făcea la sfîrșitul lunii octombrie³¹. Iobagii erau folosiți la călcatul strugurilor și la completarea cu must a butoaielor în cursul fermentării. Apoi se făcea tăierea, cînd se îndepărtau de pe butuci coardele care au rodit în anul respectiv și se îngropau doar cele care urmau să rodească în anul următor. Operațiunile principale ale muncii erau aproape identice la un interval de peste 250 de ani. Astfel după dezgroparea coardelor, are loc marcotajul, prin care se înmulțesc vițele. Încă în cursul primăverii erau înfipti după nevoie și aracii noi. Urmează cercuitul, adică legarea coardelor pe araci cu ajutorul nuielilor, iar a lăstarilor noi cu fir de tel. Prășitul se executa de două sau chiar de trei ori pe an. Alte lucrări erau plivitul și defolierea. Culesul viei începea la Sinmihai (29 septembrie) sau Sf. Gaal (16 octombrie), pentru ca în primele zile ale lunii noiembrie să se facă tăierea de toamnă, după care ville se îngropau.

În sezonul mort, de iarnă, forța de muncă a iobagilor se utiliza pentru lucrări care cereau mai puține cunoștințe de specialitate și anume pregătirea aracilor și defrișarea terenurilor pentru culturi noi. Astfel, satul Alun, avînd 61 iobagi dădea 6000 pari de vie, la fel ca și cei 65 de iobagi din Cerbăl³². În total, cele 16 sate pădurenești cu 516 iobagi dădeau pentru ville domeniului Hunedoara un număr de 36.300 pari³³. Tot acum iobagii lucrau cele patru vii din hotarul Hunedoarei, care produceau împreună peste 2800 de vedre de vin. Una care a produs 300 de vedre o lucrau cei din Ghergheș. Celelalte trei, le lucrau hunedorenii. Ei făceau toate muncile de trebuință, chiar și îngrăditul viilor³⁴. În anul 1681—1682 fiecare gospodărie trebuie să facă 300 de pari, pe care să-i aducă la Hunedoara încă înainte de începerea lucrului la vie, facerea parilor fiind lucru de iarnă³⁵.

În secolul al XVII—XVIII, trecerea pe prim plan a viticulturii este explicabilă, deoarece vinul, ca marfă, nu era expus conjuncturilor în general nesigure ale pieței, de vreme ce atît circiurile moșierești și în orașe, existau posibilități bune de vînzare. Viticultura era ramura cea mai

²⁹ Iosif Pataki, *op. cit.*, p. LXXX.

³⁰ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea...* p. 234; Idem, *Urbariul domeniului Devei la 1673*, în *Sargetia*, XV/1981, p. 128.

³¹ Imreh István, *op. cit.*, p. 243.

³² David Prodan, *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în secolul XVII*, în *AHC*, I—II, 1958—1959, p. 101.

³³ *Ibidem*, p. 102.

³⁴ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea...*, p. 238.

³⁵ *Ibidem*, p. 240.

protentioasă a agriculturii, și peste tot unde a luat o dezvoltare mai mare, se renunța la folosirea exclusivă a forței de muncă a iobagilor. În secolul al XVII-lea în mai multe vii alodiale se angajează lucrători cu plată, pentru ca producția să nu sufere din pricina muncii „fără nici o tra-gere de inimă“, a iobagului³⁶.

Feudalul își sporește via, care îi reduce considerabil nevoia de a cum-păra vinul pentru crișmărit, cum o făcea înainte, asigurându-și în același timp și vânzarea, mai rentabilă, cu amănuntul. Pentru înmulțirea viei, era folosit mai ales sistemul prăbușirii. Se apleca o coardă sănătoasă, cură-țită, și se conducea printr-un șanț, pînă la locul noului butuc, unde se scotea virful, înfingîndu-se lîngă el un arac. Grijă înmulțirii viei, a plan-tării, cădea în primul rînd, în sarcina vierilor. Aceștia lucrau în calitate de cultivatori pe cîte o parcelă mai mare de vie, fiind scutiți de robotă. Asemenea vierii sînt prezenți și pe domeniile feudale hunedorene.

La începutul secolului al XVI-lea, domeniul Hunedoarei avea angajat permanent un grădinar, care se îngrijea de grădini dar și de cultura viei³⁷. În conscripția urbarială a domeniului Devei, de la 1673, apare deaseme-neă un vier (vinczeller). Tot la Deva sînt înregistrate 2 vii și o vie de grădină³⁸. Pe domeniul Hunedoarei funcția de vier se menține și la 1681—1682 cînd e amintit din nou, de astă dată cu numele de „vinczeller“³⁹. Obligația vierului era să îngrijească via, precum și clădirile aparținătoare, și printre altele „vara, iarna la timpul potrivit să lucreze neîncetat în vie, să marcoteze, să planteze, etc.“⁴⁰. Tot mai mare este rolul vierilor țăr-eani în dirijarea lucrărilor, iar participarea considerabilă a iobagilor la diferite etape ale producției ne îndreptătesc să presupunem că tehnica viticulturii alodiale a epocii nu se deosebea prea mult de cea țărănească, în sensul că moșierul își dezvolta exploatarea viticolă după exemplul ioba-gului. Se lucra după sistemele tradiționale moștenite din secolele anterio-are, fără ca vreo tehnică nouă de producție să fi cîștigat teren. „Noi ai lui Vereș Lasc (Valea Nandruului) iobagi ne-a dat o vie la Ocolii s-o lu-cram, s-o gunoim și o sporim, fără de ăla noi să dăm butile, să le legăm, vinul să-l ducem la Turda, altă slujbă nu iau di pă noi fără via ahasta“⁴¹. Jelerii din Cutin, ai domnului Zeic Ianăș declară la 1786, că „de tăt capu 1000 de pari de vie să tăiem și să ducem la ocol la vie“⁴². Uneori cantita-rea de pari pregătită de un iobag este și mai mare, ca în cazul unui din Nandru, căruia i s-a poruncit să dea 1000 pari de vie⁴³. În schimb iobagul lui Paloș Pătru din Costești era obligat ca pe lîngă taxa de pe moșie să dea în fiecare an, la culesul viilor „o bute goală de 30 de ferie și atunci

³⁶ Imreh István, *op. cit.*, p. 217.

³⁷ Iosif Pataki, *op. cit.*, p. LXXX; David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea...*, p. 60.

³⁸ David Prodan, *Urbariul domeniului Devei...*, p. 128.

³⁹ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea...*, p. 61.

⁴⁰ Imreh István, *op. cit.*, p. 244.

⁴¹ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1786, (II)*, în *Sargetia*, VIII/1971, p. 92.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1786 (I)*, în *Sargetia*, VII/1970, p. 127.

cu un car o bute de vin duc de la Ocolișu Mare, la curte la Stremț, în altă varmeghie⁴⁴.

Dar feudalul își sporește suprafețele cultivate cu vie și printr-o serie de abuzuri. Cu ocazia întocmirii urbariului din 1681—1682, iobagii de pe domeniul Hunedoara se plîng împotriva unor asemenea abuzuri. Ștefan Gligora din Măceu, reclamă că nobilul Bugiul Opra i-a luat o vie de 200 vedre promițându-i pentru butuci 50 fl. iar pentru teren un pămînt de aceeași suprafață în hotar; nu a primit nimic din cele promise și nobilul refuză să-i dea și în viitor⁴⁵. Un alt nobil „Bugiul Ianoș a ocupat cu puterea o vie de 150 de vedre, fără nici un motiv; uzurpatorul pretinde că ar fi depus prețul viei în mîna provizorului Hesdati Ferenc. Iobagul afirmă că nimeni nu știe ca Bugiul să fi plătit ceva, cuiva⁴⁶. „Același nobil a ocupat cu forța și o altă vie de 170 de vedre, de la iobagul Șorban Lazăr promițându-i 16 fl. pe ea; bani nu i-a dat, mai mult, l-a chinat pe iobag, ținîndu-l ca strajă în cetate timp de doi ani ca să-l convingă să-i cedeze via⁴⁷. Iobagul Stroia Lazăr a „zălogit pentru 22 fl. o vie de 200 vedre unui iobag a lui Csernatonyi Zsigmond, murind iobagul, via a intrat pe mîna lui Csernatonyi, de la care Stroia Lazăr nu o poate răscumpăra⁴⁸. Moisin Ianoș reclamă pe același Bugiul Ianoș pentru ocuparea abuzivă a două vii, a două arabile și a două finațe. Același iobag se plînge și de „Csermenyi care refuză să-i accepte răscumpărarea unei vii zălogite unui iobag al numitului nobil⁴⁹. Ilina, văduva lui Lupșa Lada „îl reclamă pe Csermenyi că pentru cei 6 fl. cu care soțul ei zălogise o vie de 100 de vedre, Csermenyi i-a dat abia două mărge de grîu⁵⁰. Se mai reclamă alte „6 vii zălogite de iobagi nobililor Ungur Gaspar, Tutyogi, Buda Ianos, Kormendi Istvan, Bethlen Domokos, Nalaczi István, care au fost iobăgești și a căror situație nu a fost reglementată⁵¹.

În anul 1697 a apărut un ordin care interzicea importul de vin din Țara Românească, măsură neaplicată, ci transformată în protecționism, fiindcă în 1700, de exemplu, senatul din Sibiu, a dispus ca pentru un vas de vin din Țara Românească să se ia vama 4 fl. în timp ce pentru unul din țară de la 50 dinari pînă la 1 fl.⁵². Dietele Transilvaniei ținute la Alba Iulia (1689), Făgăraș (ianuarie—februarie 1691) și Cluj (decembrie 1691) au stabilit succesiv ca „pentru o poartă să se dea 17 vedre, 33 vedre și respectiv 54 vedre de vin⁵³.

În secolul al XVI-lea cantitățile de vin obținute pe domeniul Hunedoarei satisfăceau doar rareori necesarul curții feudale. Numai salariul „celor doi castelani se ridica la 20 de buti a cîte 80 de vedre pe an, ceea ce

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Maria Ursuțiu, *op. cit.*, p. 161.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Maghiari Andrei, *Unele aspecte ale politicii economice a autorităților habsburgice în Transilvania la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studia UBB*, seria *Historia*, nr. 1/1981, p. 31.

⁵³ Ioan Sabău, *Din politica financiară a habsburgilor din Transilvania la sfîrșitul secolului XVIII*, în *Studii și cercetări de istorie*, nr. 1—4/1957, p. 200.

făcea în total 1600 vedre⁵⁴. Sînt necesare frecvente cumpărături de vin. În anul 1516 pe seama stăpînului feudal, a prebendarilor săi și a captivilor⁵⁵, s-au cumpărat trei buți de vin cu 17 fl. iar în toamnă pentru aceiași prebendari și captivi o bute de vin cu 6 fl.⁵⁶. În anul 1517 s-au cumpărat pe seama castelanilor 660 cible de vin cu 100 fl. adică cu 15 dinari cibla; în toamnă s-au mai cumpărat 380 de cible pentru care s-au plătit 50 fl.⁵⁷ Anul următor se mai cumpără vin în valoare de 136 fl.⁵⁸ Atunci cînd era nevoie de vinuri de calitate superioară, dregătorii domeniului preferau pe cele ale sașilor. În cursul anilor 1530—1532, de repetate ori se cumpără vin de la Vințu de Jos, Sebeș, Cilnic și Vingard⁵⁹. În anul 1531, 10 buți de vin au fost cumpărate de la sași cu 55 fl. iar în toamna aceluiași an pentru alte 10 buți s-au plătit 67 fl.⁶⁰. În secolele următoare cumpărăturile de vin sînt mai rare, tocmai datorită sporirii de către feudali a suprafețelor cultivate cu vie. La 1785 însă Dumitru Ivancu din Clopotiva, declara unui vecin al său că și el a umblat „în Silvaș pentru vin pe seama doamnei sale⁶¹. În timpul răscoalei de la 1784, țărani pradă la Soimuș „vinul vechiu, 500 de vedre, cumpărat, parte l-au băut, parte, spărgînd buțile l-au prădat⁶². Dacă cumpărăturile de vin sînt mai rare în secolele XVII—XVIII, în schimb obligațiile iobagilor de a plăti dijma în vin către stăpînii lor, se întîlnesc în fiecare sat. Iobagii din Nandru dau dijmă din vin, la Sînmihai, două ferii⁶³. „Noi iobagii din partea doamnei Makrai Jigmondoane (Peștișu Mic) dăm dijma din vin, și de tătă moșia 2 ferii, cînd nu avem de unde da vinu de Sînmihai, dăm de două ferii 3 mărișii⁶⁴. Un alt iobag din Peștișu Mic, Ciorogar Ioan, declară că s-a tocmit cu domnul său „din grîu să nu dau dijmă, dar îmi face silă să dau dijma Sînmihaiului, încă numai pe jumătate o dau⁶⁵. Șapte iobagi din Ludești pe lingă taxă dau „în tăt anu 126 ferii de vin⁶⁶. Un alt iobag din Ludești, plătea stăpînului său în tot anul pe lingă taxă, și 32 ferii de vin⁶⁷. Dijma din vin o dau și iobagii din satele Covragiu, Orăștioara de Jos, Vilcelele Bune, Costești, Dincu Mare, Turmaș, Josani, Popești, Ohaba Streiului, Chitid, Boșodor, Mărtinești, Dincu Mic, Bucium, Orăștioara de Sus⁶⁸.

⁵⁴ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II..., p. 47.

⁵⁵ Este vorba de Nicolae Bodo, fost castelan al Lipovei și Matei Kunisch fost capelan a lui Gheorghe de Brandenburg, închiși pentru că au predat Lipova și Șoimul cruciatilor lui Doja (Cf. David Prodan, *op. cit.*, p. 48).

⁵⁶ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II..., p. 48.

⁵⁷ Iosif Pataki, *op. cit.*, p. LXXIX.

⁵⁸ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II..., p. 48.

⁵⁹ Iosif Pataki, *op. cit.*, p. LXXX.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, Vol. II, București, 1979, p. 434.

⁶² *Ibidem*, vol. I, p. 329.

⁶³ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785 (II)*, în *Sargetia*, VIII/1971, p. 93.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 102.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁶⁶ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785 (III)*, în *Sargetia*, X/1972, p. 222.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 223.

⁶⁸ *Ibidem*.

De multe ori țărani produc cantități de vin chiar și pentru vânzare. Prin comercializarea vinului, țărani dependenți făceau mai ușor rost de bani necesari în gospodărie, dar mai ales achitării grelelor obligații către stat, comitat și comună. „Vii avem — declară locuitorii din Dîncu Mare și cînd vremurile umblă bine, nevoile ca și porțiile împăratului putem plăti din ele”⁶⁹. „Vini avem de mijloc, de cînd timpu-l bun, după ele nevoile noastre și porția împăratului plinim”⁷⁰, declarau iobagii din satul Măgura. „Vini avem... multă lipsă și nevoi după ea plinim”⁷¹, declarau la rîndul lor și iobagii din Dîncu Mic. „Vini avem și după ele lipsa și nevoile căsii, așa porția împăratului plinim”⁷², spuneau cu ocazia conscripției din 1785 și iobagii din Orăștioara de Sus. Cu același ocazie iobagii din Ludești spuneau că „Vie avem și după hagna lor nevoile căsii și darea împăratului plătim”⁷³. Iobagii din Popești au posibilitatea ca din vinul produs să-și răscumpere dijma în oi. „Noi satu nost — declară ei — dăm dijma din 10 una, din grîu, din vin, din oi, dară oile le răscumpărăm toamna cu vin, tătă oaia cu 5 ferii”⁷⁴. Și locuitorii din Săcâmaș, scot în evidență la 1820, avantajele pe care le au de pe urma viilor. „Vii avem din care bani căpătăm care ni-s foarte de folos”⁷⁵. Dar nu toți locuitorii satelor aveau asemenea posibilități de cîștig. „Vii sînt împrejurul nost, dară căpătiș din ele nu avem”⁷⁶, declară iobagii din Vilcelele Bune, la fel ca și cei din Vilcelele Rele. „Locuri de vii împrejurul nost sînt, dară n-avem din ele nici o hagna în cărascăduială”⁷⁷, spun și cei din Ohaba Streiului. Iobagii din Chitid arătau că „Vii împrejurul sînt dară căpătiș din ele nu avem”⁷⁸. Locuitorii din Cîrjiți, Bretelin, Mintia, Costești, Peșteana, Mărtinești, Jeledinți, spuneau că au vie puțină, dar există posibilități de lucru la viile mari de la Deva, Ocoliş, Orăștie și Șoimuș. Sarcinile iobăgești excesive nu permiteau acestor iobagi să se angajeze pe bani la lucrul viei decît rareori.

O atenție deosebită era acordată vinului ce trebuia predat ca dijma. La dijmuirea vinului, dijmuitorii trebuie să urmărească ca mustul să nu-l toarne în buți rele și imputite, sau să-l amestece cu tescovină să nu-l umple cu vin vechi sau cu apă, să cerceteze pivnițele, să pedepsească pe cei la care găsesc vin amestecat, să confişte vinul celor care nu l-au supus la dijmuire, să dijmuiască vinul fiecăruia cînd îl aduce acasă. Să nu sustragă de la dijmuire vinul tocmit. În timpul dijmuirii, dijmuitorul să nu rețină pentru sine vin sub nume de picurat. Să dijmuiască pentru fisc și

⁶⁹ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785 (II)*..., p. 129—130.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785 (III)*..., p. 219.

⁷² *Ibidem*, p. 221.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785 (II)*..., p. 137—138.

⁷⁵ Liviu Botezan, Constantin Enea, *op. cit.*, p. 211.

⁷⁶ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785(I)*..., p. 125.

⁷⁷ Liviu Botezan, Roland Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785(I)*..., p. 216.

⁷⁸ *Ibidem*.

ville feciorilor necăsătoriți sau fetelor⁷⁹. Salariul dijmuitorului este la 1654, de 12 gălete de grâu, 12 de ovăz și 60 vedre de vin. De asemenea el cu încă unul au patru blide de mâncare pe zi, 4 cupe de vin, fin pentru doi cai, două ferdele de grăunțe pe zi, dar așa ca el să umble pe calul său, nu pe al sărăcimii⁸⁰. Mustul să fie bun, bine măsurat, luat fără greș, ținându-se socoteli exacte. „Dijmuitorul expert cunoaște ușor care vin e cu apă, care e curat, ceea ce obișnuiește să încerce cu fructe (mere) pădurețe; de aceea să nu se ia dijmă din astfel de vinuri, ca pe viitor paguba din aceasta să nu fie pusă pe seama dijmuitorului“⁸¹, spun și instrucțiunile lui Emerik Thokolyi din anul 1684.

Posibilitatea valorificării vinului de către țărani era împiedecată de dreptul de crîsmărit al feudalului. Crîsmăritul impunea sarcini pentru lobag în valorificarea băuturilor stăpînului și stabilea drepturi în valorificarea băuturilor proprii. Supusul e liber să-și valorifice produsele sale, ca sursă de existență și stimul al producției, dar nu poate să le valorifice crîsmărindu-le decît în anumite limite, în anumite perioade ale anului sau luîndu-și asupra sa sarcina de a crîsmări anumite cantități din băuturile, obișnuit din vinul stăpînului. La Deva, crîsmăritul, de la Anul Nou pînă la Sinmihai, e al fîscului, după aceea e al orașului⁸². În tîrgul Hunedoara, crîsmăritul e al stăpînului de la Crăciun pînă la Sinmihai, în rest el fiind liber pentru oricine din oraș⁸³. În Hațeg crîsmăritul e ca și în Hunedoara. Aici e o crîsmă în ulița boilor (decî spre tîrgul de vite) care a adus 387,15 fl. și mai țin doi nobili crîsmă, în paguba celei a stăpînului⁸⁴. În tîrgul Hunedoara ridică pretenții de crîsmărit și alți nobili în afara stăpînului domenal. „Valentin Szilvasi n-a avut aici nici el, nici înaintașii săi crîsmărit liber. Acum însă avînd și crîsmă liberă și măcelărie ar fi de cîrăcat — spune conscriptorul — de unde are dumnealui această mare libertate“⁸⁵. Și Ioan Buda pretinde așa ceva, pentru că domnul conte (Thokolyi) i-a îngăduit la stăruința lui Mihail Barcsai, să vîndă prin oamenii săi aici în fiecare an cîte 12 buți de 40 de vedre de vin, sub acest pretext el ține crîsmă continuă în casa sa⁸⁶. În anul 1681 s-au ținut în Hunedoara trei crîsmă în care s-au vîndut 115 buți, adică 3276 vedre de vin aducînd 1674,86 fl. Nu e aici o crîsmă (casă) anumită, ci cel care-și ia asupra sa crîsmăritul, crîsmărește la casa lui⁸⁷. Crîsmarii din Hunedoara și Hațeg crîsmărind în casa proprie, erau plătiți. În lista angajaților domeniului sînt trecuți „doi crîsmarii plătiți în Hunedoara cu 18 fl. bani și 8 găleți de grâu anual și alți doi în Hațeg tot cu atîta“⁸⁸. Rare sînt cazurile cînd se acorda dreptul de crîsmărit și unor români. Astfel „în 1621, Suzana (Károly, soția lui Gabriel Bethlen), principesa Transilvaniei, în 1627, Ștefan

⁷⁹ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea...*, p. 208.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, p. 209.

⁸² David Prodan, *Urbariul domeniului Devei...*, p. 129.

⁸³ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea...*, p. 290.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

Bethlen îngăduie protopopului român din Hunedoara, Ion Pop, pentru ca și așa el nu are un salariu de la români, ca să se poată hrăni și pe sine și pe al săi, să-și poată crîsmări în Hunedoara la casa sa, cînd vrea vinul cît se va face în via lui, neavînd voie să-l supere pentru aceasta nici dragătorii domeniului, nici orășenii⁸⁹. Pe domeniul Iliei, la 1682, în Ilia ține crîsmă continuă stăpînul. La 1685 în tîrgul Iliei crîsmăritul domeniului e continuu, dar după mărturia juraților au fost liberi și țirgoveții să crîsmărească vin, dar apoi nimeni, sub cuvînt că aceasta se practică și în altă parte⁹⁰. În Geoagiu, la 1691, nu era nici o rînduială între patron și nobili în privința crîsmăritului în raport cu mărimea porțiunii fiecăruia, ci fiecare cînd îi place crîsmărește, decît la băi e continuu numai al mării sale principelui⁹¹.

În satele domeniului se folosea sistemul obișnuit, de impunere pentru crîsmărit vin la cele trei mari sărbători, Crăciun, Paști și Rusalii. Pe domeniul Devei, la 1673, satele Sintandrei și Sintuhalm crîsmăreau, împreună în folosul cetății, cîte o bute de 30 vedre, la fiecare din cele 3 sărbători, deci trei buți anual⁹². Satul Veșel crîsmărește cîte o bute la cele trei sărbători împreună cu cei din Căun (Căoi), Bretelin, Herăpea și Vulceș⁹³, iar șase sate din ținutul Dobrei, crîsmăreau și ele o bute de vin⁹⁴. Ținutul Șoimuș crîsmărea și el trei buți, dar de cînd au fost rupte de el cîteva sate, crîsmărește numai două⁹⁵. Satele ținutului Criș crîsmăreau înainte de a fi fost Crișul ocupat de turci, cîte trei buți, dar cum crîsmăritul nu se poate face în siguranță din pricina vagabonzilor, provizorul le ia (în bani) cîștigul crîsmăritului, potrivit cu prețul curent al vinului⁹⁶. Pe domeniul Hunedoarei, satul Mînerău trebuia să crîsmărească trei buți de 40 de vedre la cele trei sărbători mari. Trebuie văzut însă — notează conscriptorul — buțile să nu fie sub 40, mai bine ceva mai mult⁹⁷. Aceiași formă și aceiași regulă este și în satele Pădurenilor, care fiecare trebuie să crîsmărească trei buți de vin. Cele mai potrivite locuri de vînzare de vin ar fi Ghelar, Lelese și Cerbăl, unde dacă s-ar face crîsmărit continuu ar aduce mai mult folos⁹⁸. Pe domeniul Iliei la 1682, satul Ghergheș crîsmărește singur trei buți, iar cînd stăpînul vrea, ține aici crîsmă continuă de la Crăciun pînă la Sînmihai⁹⁹. În 1698, în tîrg crîsmăreau și magistrul poștelor și magazinele, se cerea remediat lucrul, căci venitul domnului pămîntesc e în mare pagubă. În Săcămaș se crîsmăreau tot 3 buți de sărbători, dar se făcea observația că „de cînd au venit nemții crîsmăritul e periclitat”¹⁰⁰.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 292—293.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² David Prodan, *Urbăriul domeniului Devei* ..., p. 129.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ Cf. Ioan Sabău, *op. cit.*, p. 197, o cupă de vin s-a vîndut cu 18 dinari în 1672, dar se vindea și cu 15 dinari atît în 1672 cît și în anii următori.

⁹⁷ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea* ..., p. 290.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 292.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 293.

Pentru crîsmărit se dă vin din producție proprie, din dijmă, vin tocmit, arvunit sau vin cumpărat. În instrucțiunile de la 1684, se preciza că din crîșme să nu lipsească nicicînd vinul, trincul, berea, vinarsul. Pe iobagii stăpînului dregătorii să-i oprească, sub pedeapsă de 12 fl. „să meargă să bea la crîșmele altor nobili sau la alte crîșme libere din cuprinsul domeniului, ori să aducă vin de acolo, cînd se găsește și în crîșmele lui”¹⁰¹. Cînd stăpînul domeniului nu dă satorilor vin spre vînzare, aceștea trebuie să plătească sub titlul de „crîsmă seacă” de cupă cîte 2 dinari. Satul Mînerău plătea pentru cele trei buți, care făceau 120 de vedre, respectiv 960 cupe, suma de 19,20 fl. crîsmă seacă¹⁰². Aceiași sumă o plăteau și satele Sîncrai, Nădăștia de Jos, Bretea, Măceu, Strei, Plopi și cele ale Pădurenilor¹⁰³. Satele Pădurenilor plăteau crîsmă seacă, în anul 1681, suma de 153,60 fl.

Au loc însă și o serie de abuzuri, crîsmărit clandestin, fraude ale dregătorilor sau crîșmarilor. Satele Geoagiu, Homorod, Băcăinți, Bulbuc, Mermezeu, Bozeș, Rengheț, Mada, Balșa, Ardeu, Băcîia, Ceru Băcăinți, Nădăștia, Almașu Mare, Almașu de Mijloc, Almășel, Techereu, Poiana, Voia și Porcurea înaintează o autocuprinzătoare plîngere colectivă sub numele juzilor și juraților¹⁰⁴. N-au primit o altă rezoluție decît că au fost chemați la Deva, la Tabla Comitatului unde li s-a spus că trebuie să facă 4 și 5 zile pe săptămînă și cel care se va împotrivi rînduiei va fi bătut cu 40 de bîte. Se arată în plîngere că supușii mai îndepărtați de curțile domnești de la Crăciun pînă la Rusalii nu erau siliți să plătească taxa, dar trebuiau să facă fiecare cîte 1000 de pari de vie și să-i aducă la locul indicat. Venind Paștele, fiecare trebuia să depună în contul parilor cîte un galben, iar cei care nu-l depuneau erau bătuiți, cei mai slabi cu 8, iar cei mai tari cu cîte 15 bețe¹⁰⁵. Arendașii cu sudoarea de sînge a supușilor lor plătesc arenzile și trăiesc bine. „Își clădesc crîșme și dau spre crîsmărit cu preț mai ridicat, vin rău de nu se poate bea. O bute de vin stă sub cop și peste o jumătate de an, vinul se strică și totuși supusul însărcinat să-l crîsmărească trebuie să-i plătească prețul fixat și să-și facă și roboțele întregi sau să le răscumpere”¹⁰⁶. Iobagii din Sîntămăria Orlea, spun că le dau cu de-a sila vin rău pentru crîsmărit, nu le dau cei trei creițari de vîdra crîsmărită care li se cuvin, nu le dau lumînări, nu-i scutesc de slujba iobăgească pe cei care crîsmăresc¹⁰⁷. În prețul vinului stricat pe care nu-l pot crîsmări le iau boii. Și la Covragiu „crîsmăritul se face în același chip, abuziv, vinul pe care nu-l pot crîsmări de rău ce e trebuie să-l plătească în bani sau cu vite”¹⁰⁸.

La 1642, iobagii slujitori ai domeniului Iliei plîngîndu-se domnului lor pămîntesc, contele Bethlen, de slujbele de neîndurat, se plîngeau amar și de sarcina crîsmăritului. „Înainte vreme li s-a impus vin de crîsmărit

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 291.

¹⁰² *Ibidem*, p. 290.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 290—291.

¹⁰⁴ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II..., p. 263.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 263.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 268.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

numai de Crăciun. Acum însă le impun și de Rusalii și le impun buți atît de mari că acolo rămîne, nu-i trebuie nimănui. Și apoi cum vinul nu poate trece, li se împarte și trebuie să-l plătească, cînd unii nu au nici un ban¹⁰⁹.

Grelele obligații pe care iobagii trebuiau să le presteze feudalilor, legate de vinărit, explică furia cu care răsculații lui Horea, Cloșca și Crișan se aruncă asupra cîrciumilor, pivnițelor și viilor acestora. „În Trestia tăbăriră mai întîi asupra curții generalului Francisc Gyulay sparseră ușa pivniței, din cele 9 buți de vin ales (vin de struguri stafidiți) deschiseră patru. Prădară 1459 vedre de vin și vreo 400 vedre de răchiu¹¹⁰. La Șoi-muș, vinul vechi, 500 de vedre, cumpărat, parte l-au băut, parte, spărgînd butile, l-au vărsat¹¹¹. Tot aici au prădat și ars casa (crîșma n.a.) crîșmarului Dănilă Suciu. La Simeria, casele contelui Gheorghe Banffy le-au făcut de nelocuit. Au dus și vin, dar cea mai mare parte a buturilor le-au spart, de după plecarea lor se putea umbla în vin pînă la genunchi¹¹². Mai prădară și crîșmele lui Ludovic și Sigismund Bartsai. La Buituri, devastară, arseră grădina și via lui Nicolae Kenderessy¹¹³. În Mintia, lui „Iosif Gyulai i-au prădat nu mai puțin de 6155 vedre de vin. Ce n-au putut bea sau căra, spărgînd butile, butoaiele, au vărsat făcînd „adevărată inundație de băutură¹¹⁴. S-au năpustit asupra celor 60 de buți sau butoaie de vin ale lui Samuil Gyulai, pe care le-au spart, le-au luat și dus cercurile. Au spart 10 buți de vin vechi de un an sau doi. Crîșmarii domnești se plîng că au fost prădați și ei de toate ale lor¹¹⁵. Lui „Daniel Josika din Brănișca i-au luat printre altele sapele pentru vie¹¹⁶.

În Ocolișu Mic arseră și pustiiră hanul lui Samuil Gyulai împreună cu vinul și rachiuul dat spre crîșmărit¹¹⁷. La Sintămăria Orlea primii la prădă erau soldații din Hațeg, care au dus pentru ei, pentru straja meșteri, pentru căpitan și ceilalți ofițeri, cu butoaiele, vinul de struguri stafidiți¹¹⁸. Căpitanul Henuy din regimentul de graniță n-a luat măsuri împotriva răsculaților. În curtea baronului Iosif Bornemisza, a intrat cu soldații în pivniță, a băut cu ei și cu țărani, care după ce s-a îmbătat i-au luat și pistolul¹¹⁹. Tot în Sintămăria Orlea strajameșterul cu 12 soldați a cerut judelei curții Carolinei Györffy, să-i arate ușa pivniței, peste care prădătorii nu dăduseră. Încercînd de acolo două buți de vin sub cuvînt că le duc locotenent colonelului din Hațeg, țărani care văzură, prădară restul. În curtea contesei Alexe Kendeffi țărani nu apucară să prăde decît vinurile. Soldații se duseră și acolo, instigîndu-i să prăde și casele. Țărani din Nucșoara cărînd cu carele butile de vin din Sintămăria Orlea, soldații din Sălaș le-au ținut calea, i-a pus să mine carele la loco-

¹⁰⁹ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, p. 293.

¹¹⁰ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I..., p. 300.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, p. 323.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 330.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 307.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 324.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 325.

¹¹⁹ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II... p. 429.

tenentul Herovits, care le-a luat buțile¹²⁰. Chiar și locuitorii satului Țebea, care n-au participat la răscoală, au dus câte ceva din Baia de Criș sau au fost complici la băut vinul fraților franciscani, lucrurile le-au restituit, iar vinul au promis să-l plătească¹²¹. O mare parte din vinul prădat de răsculați este vîndut la prețuri mult mai mici. Astfel vinul prădat de la groful Kendeffy, țărani acum îl vînd mult mai ieftin decît la cules, negustorilor de vinuri¹²². Însuși generalul Pfefferkorn, nu uită în timpul răscoalei să se preocupe de creșterea prețului la vin, de a purta grijă vinului bun, pentru el și pentru guvernator¹²³. În alte părți ale comitatului, însă prețul la vin crește. La Vinț, vadra de vin era socotită cu 36 de creițari în timp ce la Vinerea cu 50 creițari¹²⁴.

După înfrîngerea răscoalei țărani au fost siliți la despăgubiri, stabilindu-se prețuri la vin în mod arbitrar. Mai mult, nobilii se plîng că iobagii nu-și fac serviciile. În Homorod, Bulbuc, unii lucrînd la via domnească au smuls butucii¹²⁵. La Geoagiu, Băcăinți și Bulbuc „viile domnești sînt mai toate nelucrate, unele nu-s nici tăiate”¹²⁶. Locuitorii din Hampotoc, Vărmaga, Bulbuc, Cibu, Uroi, Săliștioara și Ormindea, sînt neascultători, că nici măcar semănatul nu l-au putut isprăvi, viile sînt netălate¹²⁷. Un iobag altuia care săpa în via din Riușor i-a zis: „sapă, sapă, căci din aceasta noi vom bea vinul și dacă Horea vine are ce bea”¹²⁸. Asupra iobagilor apasă greu și abuzurile soldaților aduși pentru înfrîngerea răscoalei și păstrarea liniștii. Lui Nicolae Solomon din Geoagiu, domnul său Nicolae Kunn i-a luat o vie de vreo 50 de vedre ardelenesti fără să-i dea vreun ban¹²⁹. Lui Ștefan Gheorghe, husarii de Toscana, au băut la el acasă 20 vedre de vin. Lui Ioan Muntean i-au luat 50 vedre de vin iar lui Afiron Gîrsob 90 vedre de vin și 10 cupe de rachiu¹³⁰. Locuitorii satului Dîncu Mare se plîng că judele nobiliar a trimis asupra lor 10 soldați, care-i leagă, îi bat, le-au luat bani, haine, le beau vinul¹³¹. Gheorghe Duma și Avram Duma din Rapolt se plîng că Ștefan Kunn, le-a luat casa, grădina, via, pămînturile și le-a dat altora, fără să le dea nici despăgubire, nici altele în schimb¹³². Unei comisii de executori din Țara Hațegului țărani au fost obligați să le dea de fiecare sătean cîte 11½ fl., 12 măsuri de vin și 12 piini. În același an 1785, a venit o a treia comisie care a primit din partea sătenilor 6 ducați, 15 măsuri de vin, 15 piini și 16 găini¹³³.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 429.

¹²¹ *Ibidem*, p. 528.

¹²² *Ibidem*, p. 517.

¹²³ *Ibidem*, p. 593.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 537.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 557.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 558.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 597.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 560.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 236.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 238.

¹³¹ *Ibidem*, p. 262.

¹³² *Ibidem*, p. 260.

¹³³ Mihai Cerghedeian, *Conscripția urbarială de la 1785 din Țara Hațegului*, în *Harpetia*, VIII/1971, p. 107.

Munca salariată în cultura viței de vie este practică pe domeniul Hunedoarei încă din secolul al XVI-lea. Transformarea forței de muncă n-a cunoscut aceeași evoluție pe întreg teritoriul hunedorean. În viticultură predomina munca salariată sezonieră. Încercările de inovație din agricultură, ca cele ale societății agricole din 1769, încredințate mai ales naturalistului Friedwaldsky, se izbesc de raporturile feudale existente, de inerția, de rezistența omului neinteresat în munca sa, de neputința omului strâns în cătușele muncii robite. Nici veniturile feudalului nici disponibilitățile de capital, nu ajunseseră la nivelul când domeniul să fie capabil de investiții într-o nouă agricultură, nici productivitatea agricolă nu era la nivelul la care munca salariată să fie rentabilă. Toate aceste inovații puteau fi aplicate cu folos în cultura viței de vie. Dar și în aceasta se întrebuițua masiv munca iobăgească.

ASPECTS EN CE QUI CONCERNE LA VIGNE DANS LE DEPARTEMENT DE HUNEDOARA (LES XVI-ÈME — XIX-ÈME SIECLES)

Résumé

La culture de la vigne dans le département de Hunedoara a des anciens traditions. Qu'elle n'a pas arrivé au renom des vignes connues, comme celle de Tîrnave, Arad, Alba Iulia, Țara Crișurilor, Sătmăr ou Bistrița, la culture de vigne dans le département de Hunedoara joue un important rôle pendant le moyen âge. L'une la plus ancienne et importante vigne, il était celle d'environs du château, mentionnée au début du XVI-ème siècle. En outre des vignes des seigneurs, d'importantes vignes appartenaient aux paysans serfs, surtout à Soimuș, Peștiș, Rapolt, Uroi, Boșorod, Ocoliș etc. Le travail utilisé à la vigne on faisait avec les paysans serfs et aussi le travail salarié.

Les 16 villages des bois („pădurenești“) avec 516 paysans serfs donnaient chaque année pour les vignes du domaine de Hunedoara un nombre de 36300 échalas. Avec le vin obtenu, les paysans payaient le dime, mais ils offraient d'importants quantités pour le marché. Parmi les divers branches de l'agriculture, la viticulture a favorisé et aussi le travail salarié.

L'entretien de la vigne imposait une certaine expérience, dans l'exécution des travaux plus prétentieux, ce fait a demandé aux propriétaires de vignes l'engagement et l'utilisation, sur une large échelle, des ouvriers permanents ou saisonniers. Les rentes des propriétaires des terres et leur disponibilités de capital n'ont pas permis d'importants investissements dans la viticulture jusqu'au XIX-ème siècle.

ANEXA

NUME DE LOCURI CE ATESTĂ PRACTICAREA viticulturii în diferite localități ale județului Hunedoara

1. Almașu Sec (municipiul Deva)	— „Via lui Vale Nicolae“
2. Baru Mare	— „Dealul Vinea“
3. Beriu	— „In vii“, „Sub vii“
4. Boiu (com. Rapoltu Mare)	— „In Via Nouă“
5. Boșorod	— „Dealul Viilor“, „La Vie“

6. Boz (com. Brănișca) — „Viută“
7. Bujoru (com. Dobra) — „Vranița Vini“, „La Vini“
8. Burjuc — „La Vie“
9. Călanu Mic (orașul Călan) — „Dealul Viilor“, „După Vii“, „Dealul Via Măgurele“
10. Cărăstău (com. Baia de Criș) — „În Viută“
11. Căstău (com. Beriu) — „Sub Vii“, „Între călile Viilor“
12. Certeju de Sus — „După Vie“, „Dealul Viei“
13. Chitid (com. Boșorod) — „După Vii“, „Ulița Viilor“, „Via lui Neamtu“, „În Vii“, „Via Ocolșenilor“
14. Ciopeia (com. Sintămăria Orlea) — „Valea Vinilor“, „Poiana Vinii“
15. Ciula Mică (com. Răchitova) — „Între Vini“
16. Coșești (com. Lăpușiu de Jos) — „Dealul Viilor“
17. Costești (com. Orăștioara de Sus) — „Sub Vii“, „După Coasta Viei“
18. Covragiu (com. Bretea Română) — „În Vine“
19. Crișan (com. Ribîța) — „Dealul Giei“, „Gia Manii“, „Fața Giilor“
20. Deva — „Viile Noi“, „Via lui Carolina“, „Dealul Viilor“
21. Dîncu Mare (com. Mărtinești) — „În Vie“
22. Dîncu Mic (com. Mărtinești) — „Coasta Viilor“
23. Dumbrava de Sus (com. Ribîța) — „Calea Gii“, „Hoanca Giească“, „Dealul Giilor“
24. Gîntaga (com. Bretea Română) — „Vina de la gura Itii“, „Vina Re“
25. Grid (orașul Călan) — „După Vii“
26. Hațeg — „Coasta Viilor“
27. Hărău — „Via Zeicului“
28. Hărtăgani (com. Băița) — „Valea la Vii“
29. Hășdat (municipiul Hunedoara) — „Dealul Viile de Sus“
30. Hondol (com. Certeju de Sus) — „După Vie“
31. Hunedoara — „Via de lângă cetate“
32. Jeledinți (com. Mărtinești) — „În Vii“, „La Vii“
33. Josani (com. Peștișu Mic) — „Gia lui Branițu“
34. Lăpușnic (com. Dobra) — „După Coasta Viei“
35. Ludești (com. Orăștioara de Sus) — „Via Căpitanului“
36. Lunca (com. Baia de Criș) — „După Coasta Viei“
37. Măceu (com. Bretea Română) — „Între Vii“, „În Vii“
38. Măgura Toplița (Certeju de Sus) — „La Vie“
39. Mălăiești (com. Sălașu de Sus) — „Vinea Ocolului“, „Via lui Kerekes“, „Vinea Dragobatlui“
40. Mihăileni (com. Buceș) — „La Vie“
41. Nandru (com. Peștișu Mic) — „Dealul Viilor“, „Supt via lui Ștefan Ianoș“, „La via lui Voica Mihai“, „Viile de Jos“, „Viile de Sus“
42. Nădăștia de Jos (orașul Călan) — „După Vii“
43. Nădăștia de Sus (orașul Călan) — „Vile de Jos“, „Viile de Sus“, „Valea Viilor“, „Via Zeicului“
44. Nojag (com. Certeju de Sus) — „La Vii“
45. Ocolîșu Mare (com. Bretea Română) — „Via Zeicului“
46. Ocolîșu Mic (com. Bretea Română) — „După Vii“
47. Ohaba de sub Piatră (com. Sălașu de Sus) — „Măgura cu viile“, „Dealul Viilor“
48. Ohaba Streiului (orașul Călan) — „În Vii“
49. Orăștioara de Jos (com. Beriu) — „Dealul Viilor“
50. Orăștioara de Sus — „La Vii“, „Dealul Viilor“
51. Peștișu Mic — „În lungul drumului sub Via Mare“, „În capul satului sub Via Mică“, „Via Mare“, „Via de la porți“, „Via Mătieșască“, „Via hai Bătrînă“
52. Petreni (com. Băcia) — „Dealul Viilor“
53. Pîschinți (com. Romos) — „După Vii“
54. Polenii (com. Densuș) — „La vinie“

55. Popești (com. Cîrjiți)	— „Via lui Bașa“
56. Rădulești (com. Dobra)	— „In Vini“
57. Rengheț	— „Sub Vii“
58. Săcămaș (com. Ilia)	— „Viile Goțului“
59. Sălașu de Sus	— „Căli de Vini“
60. Sibișel (com. Beriu)	— „La Vii“, „Pă obreja Viilor“
61. Sîncrai (orașul Călan)	— „Sub Vii“
62. Sîntămăria de Piatră (orașul Călan)	— „Sub Vii“, „In Vii“
63. Sîntuhalm (municipiul Deva)	— „Via lui Bica“, „La Vii“
64. Strei (orașul Călan)	— „In Vii“
65. Strei Săcel (orașul Călan)	— „Sub Vii“, „In Vii“
66. Streisîngeorgiu (orașul Călan)	— „In Vii“, „După Vii“
67. Soimuș (municipiul Deva)	— „Viile Soimușului“
68. Strei (com. Densuș)	— „La Vinie“, „Via șpanului“
69. Tătăraștii de Criș (com. Văța)	— „Virfu Viei“
70. Toplița Mureșului (com. Certeju de Sus)	— „Calea Teascului“, „Părăul Teascului“
71. Totia (com. Băcia)	— „Dealul Viilor“, „Via Cioncului“
72. Uibărești (com. Ribîța)	— „In Capu Giei“
73. Unciuc (com. Rîu de Mori)	— „Vinea Popii“
74. Unirea	— „Dealul Vinea“, „Vinea Grozii“
75. Valea Sîngeorgiului (orașul Călan)	— „In Vii“
76. Vălioara (com. Răchitova)	— „Părăul Vinilor“
77. Vărmaga (com. Certeju de Sus)	— „La Viuță“, „Părăul Viuței“
78. Vilcele (com. Bretea Română)	— „Dealul Viile Noi“
79. Vilcelele Bune (com. Bretea Română)	— „Via lui Nalaczy Andrei“
80. Zam	— „Dealul Viilor“
81. Zlaști (municipiul Hunedoara)	— „Dealul Viile Noii“, „Dealul Via Domnească“

Intocmit după lucrările: Iosif Pataki, Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea, București, 1973; David Prodan, Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea, București, 1986; Idem, Răscoala lui Horea, vol. I—II, București, 1979; Liviu Botezan, Roland Schilling, Conscriptii urbariale hunedorene din anul 1785 (I—II—III), Sargetia, VIII/1970, IX/1971, X/1972; S-au folosit denumiri extrase din documente de la Arhivele statului Deva, fond. Inspectoratul tehnic cadastral, nr. 4, foi cadastrale; fond. Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, Anii, 1651, 1653, 1693, 1697 și 1709; Muzeul județean Hunedoara—Deva, Urbariul satelor Nandru, Josani, Cutin, Ciulpăz, Valea Nandruului, din anul 1806, inv. nr. 26997.